

מבצעי האצ"ל בראי תעמולת הארגון בתקופת "המרד"

חן-ציון ניות

הקדמה

ארגון שיוצא לפעול נגד השלטון נמצא בעמדת נחיתות ולכן הוא חייב לרדת למחתרת. מצב זה מכתוב את אופי פעולותיו: התקפות נקודתיות, מפתיעות ומהירות, והימנעות מלחימה חזיתית. מטרת התקפותיו היא ערעור השלטון ופגיעה תודעתית באמון שנותן האזרח בשלטון ובלגיטימיות שלו. מאבק זה אינו מתרחש בשדה קרב מסורתי והגדרת הניצחון אינה תוצאה של יחסי הכוחות בסופה של הלחימה. זאת ועוד, ארגון המחתרת אינו מצליח, ואף אינו מבקש ברוב המקרים, להביא לקריסתו של השלטון או לאי-יכולתו לתפקד.¹ מטרתו היא ניצחון תודעתי, ולכן הצלחתו מושפעת באופן משמעותי מן ההד התקשורתית לפעילותו. עקרונית אין זה משנה אם יחסה של התקשורת לארגון המחתרת הוא חיובי או שלילי. עצם העובדה שהוא מקבל כמה לפרסום פעילותו יוצרת את האפקט התודעתי שלו הוא נזקק. לעתים דווקא ניסיון תקשורתית להציג את הארגון המחתרתית באור עוין ואף דמוני משרת אותו באופן משמעותי יותר, מפני שסיקור כזה מחזק את השפעתו הפסיכולוגית המאיימת על החברה.² למרות הבנת החשיבות של ההד התקשורתית לאפקט הפסיכולוגי הנדרש להצלחת פעילותו של המחתרת, הן אינן מסתפקות בכך אלא מבקשות להעביר את המסרים שלהן באופן בלתי אמצעי. לצורך כך הן מפעילות ערוצי תקשורת עצמאיים.

גם האצ"ל הקים כמה ערוצי תקשורת לשתי מטרות עיקריות שהן שני צדדים של אותו המטבע: הצגת עמדותיו האידאולוגיות והמעשיות ופולמוס עם גורמים חיצוניים שביקשו להכפיש את שמו.³ הארגון השתמש בשלושה אמצעי תקשורת מרכזיים לצורכי תעמולה בתקופת "המרד". הראשון: הודעות וכתובים שנתלו ופורזו ברחובות הערים בידי חברי החת"ם (חיל התעמולה). ההודעות התאפיינו בלשון קצרה באופן יחסי, שהתמקדה בהעברת ידיעות ומסרים קליטים. השני: שידורי רדיו קול ציון הלוחמת, ששודרו אחת לכמה ימים ולעתים בהפסקות ארוכות יותר בהתאם ליכולותיו. שידורים אלה נמשכו תחילה דקות ספורות ועם הזמן הלכו והתארכו, והתאפיינו בהסברה ובהנמקה של יעדי הארגון ובמיעוט מידע חדשותי. השלישי: עיתון,

חרות, אשר הופץ בחלוקה ובהדבקה ככתובים. בתקופת "המרד" חלו שינויים בתדירות הפצתו ובמבנהו. תחילה הוא הופץ אחת לחודש וכלל ארבעה עמודים. בשנת 1947 הודפס העיתון לעתים על שני עמודים בלבד. אולם כשהתקרב שלטון המנדט אל קצו החל העיתון לצאת לאור אחת לשבועיים או בתדירות גבוהה יותר. העיתון כלל ידיעות קצרות וארוכות, מאמרי דעה וביקורת, ונכתב בידי כמה כותבים, ובהם ישראל אפשטיין, מנחם בגין, ד"ר יוחנן בדר, חיים לנדאו וד"ר מאיר קאהן.⁴

במאמר זה נבחנת הדרך שבה הציג האצ"ל את הזירה המבצעית של פעילותו, זירה המהווה את חוד החנית של כל ארגון מחתרתית, באמצעות שלושת אמצעי התקשורת. בחלק הראשון נדונה הדרך שבה הציג הארגון את מטרותיו השונות בבחירת יעדים להתקפותיו. בחלק השני נבחנת הדרך שבה הוצגו המבצעים עצמם והמסרים שביקש הארגון להעביר בדרך זו. בחלק השלישי נדון הפולמוס שניהל הארגון עם גורמים שונים על פעילותו בזירה המבצעית. בחלק הרביעי נדונה הדרך שבה התמודד הארגון עם שאלות מוסר הלחימה. לבסוף מוצג סיכום יחסו של הארגון לזירה המבצעית שניהל.

מטרות ויעדים

אפשר ללמוד על החשיבות שייחס האצ"ל לתעמולה מן העובדה שבחר לפרסם את "הכרזת המרד" ב-1 בפברואר 1944,⁵ לפני שביצע פעולה כלשהי, למרות חשש שיעמוד במבוכה אם לא יצליח להוציא אל הפועל מבצע מרשים תוך זמן קצר. הארגון ראה את עצמו כשליח האומה להגשמת השאיפה להקמת בית לאומי, ואף שלא קיבל "מינוי רשמי" לשליחות זו, חש כי מחובתו ליידע את הציבור במטרותיו וביעדיו בפעילותו המחתרתית.⁶

מסיבה זו דאג הארגון לפרסם עדכונים שוטפים על פעולותיו ולהצדיק את מבצעיו, לכתחילה או בדיעבד. לעתים בחר להגדיר את מטרותיו באופן עקרוני, קרי להצדיק בחירה בסוג מסוים של פעולות, ולעתים באופן פרטני – להצדיק פעולה מסוימת. פעמים בחר הארגון להרחיב על סיבת הפעולה, ופעמים ניתנה הסיבה באופן אגבי.

יהודית,¹³ והדגיש כי הפגיעה הכלכלית היא אך ורק בממשלת המנדט. כך נהג בהודעה שפרסם לאחר שוד "רכבת הכסף" ב-12 בינואר 1946. רכבת זו העבירה משכורות לעובדים שונים של ממשלת המנדט בקו מסילת הרכבת עד מצרים, והארגון הצליח לשדוד 35,000 לא"י. בהודעתו הדגיש הארגון כי מדובר ב"החרמה" אשר מטרתה קודש למלחמת השחרור: "החרימו חיילינו 35 אלף לא"י מאת הממשלה הבריטית, העושה והחומסת. סכום זה, שכולו קודש למלחמת השחרור, אינו אלא מעט מן המעט הדרוש לצבא המחותר למילוי תפקידיו ההיסטוריים והם: להעלות ולכבוש".¹⁴

ב-13 בספטמבר 1946 יצאו שתי יחידות של הארגון לביצוע מעשי שוד בשני סניפים של בנק עותומן, בתל-אביב ובפּו. הפעולה בתל-אביב הצליחה, אך הפעולה ביפו, שהייתה מורכבת יותר מפאת מיקומו של הסניף בעיר ערבית, כשלה. פעולה זו הביאה למותם של שלושה: שוטר ערבי, עובר אורח וחבר הארגון אשר נפצע ונפטר מפצעיו לאחר שלושה ימים. נוסף על כך נעצרו שבעה חברים בזמן נסיגתם, וארבעה מהם נשפטו ונאסרו.¹⁵

אופייה של הפעולה ותוצאותיה עוררו הדים רבים בתקשורת בארץ. בשידורי קול ציון הלוחמת ביקש הארגון להבהיר כי גם פעולה מסוג זה אינה "מלכלכת" את ידיו. ראשית, הבנק נבחר בשל היותו בבעלות בריטית והנזק הכלכלי אינו נוגע לאזרחים. שנית, מטרת הפעולה היא הפיכת הכסף לכלי נשק, טענה אשר באמצעותה ביקש להדגיש את הדמיון שבין "החרמת" כסף ל"החרמת" נשק. שלישיית, מאחר שמדובר בכסף אשר הושג כתוצאה מניצול בריטי את הארץ ואת תושביה, כסף ש"נשדד" בידי ממשלת המנדט מהיישוב היהודי, הרי שפעולה זו איננה שוד כי אם השבת הכסף לבעליו המקוריים. עוד ביקש הארגון להדגיש כי פעולות מסוג זה מקובלות בארגוני מחתרת הנאבקים לעצמאות.¹⁶

באוגוסט 1947 ערך הארגון שני מבצעים נגד כוחות בריטיים באוסטרית. ב-4 באוגוסט הותקף בניין קציני המפקדה הבריטית בווינה ונגרם נזק לרכוש, וב-14 בו הותקפה רכבת צבאית ונפצעו חיילים בריטים. הארגון תלה את סיבת ההתקפות ביחסם של הבריטים אל פליטי השואה המבקשים לעלות לארץ-ישראל: "הצבא הבריטי באוסטריה מנהל מלחמת זוויעה נגד פליטי ישראל הנוהרים בדרכם למולדת, לחופי הים התיכון; ועל כן ישולם לו". הפעולה, נאמר, נערכה "ביום השבעה למות הגיבורים של יעקב וייס, אבשלום חביב ומאיר נקר הי"ד", ובכך נרמז כי פעולה זו נערכה בנקמה על מות השלושה. מאחר שהדבר נזכר בהערת אגב ובהנחה שלהכנת פעולה מעין זו נדרש יותר משבוע, אפשר לומר שהערה זו מבטאת את סמליות התאריך ואיננה סיבה לפעולה.¹⁷

כבר בראשית תקופת "המרד" הצהיר הארגון על יעדיו האסטרטגיים והבהיר כי ישנם יעדים שמחוץ לתחום במאבקו לשחרור לאומי. כאשר מלחמת העולם השנייה הייתה עדיין בעיצומה הודיע הארגון שכל זמן שהצבא הבריטי נלחם בגרמניה הנאצית, הוא יימנע מפגיעה במאמץ המלחמתי. בגילוי דעת לאחר ההתקפה על תחנת השידור ברמאללה,¹⁸ הדגיש הארגון כי לא הייתה כוונה להחריב את התחנה, היות והיא משרתת את מאמץ המלחמה של אומות הברית ושל היישוב

עשרות פעולות מיקוש, רובן קטנות, ביצע הארגון בין השנים 1946-1947. תחילה התמקד במיקוש מסילות ברזל ורכבות ומאוחר יותר הוסיף למבצעיו אף פגיעות בכלי רכב צבאיים שנעו בכבישים. בשידורי קול ציון הלוחמת ב-29 בספטמבר 1946 הוזכרה פעולה שבה תקף הארגון רכבת שהובילה נפט, והובהרה הסיבה העקרונית לפגיעתו במסילות וברכבות:

הערך [של הפעולה] נקבע על-ידי הפגיעה בעורק חיוני של שלטון הכבוש הבריטי. כי למען העורקים הללו ולמען השמירה עליהם גזלו הבריטים את ארץ מולדתנו והפכו אותה לקסרקטין לצבאותיהם ולבית-כלא לאזרחיה. [...] לפגוע בקו זה, להפוך את הנפט הבריטי, אשר בגללו נשפך כמים הים העברי, ללהבות אש, להוציא מכלל שימוש את מכשירי ההובלה – זה תפקידו של צבא השחרור העברי, הנלחם נגד הרשע והפשע האיומים ביותר: נגד הפקרת דם למען תפוקת נפט.⁷

בראשית 1947 פרסם הארגון הודעה שהוקדשה להבהרת מטרותיו בפעולות המיקוש, ובה הייתה התייחסות גם למיקוש כבישים אשר לא ניתנה בשידור הנזכר לעיל, מאחר שיוזמה זו טרם יצאה אל הפועל בספטמבר 1946.

הפיכת ארץ-ישראל לבסיס צבאי בריטי, במקום למדינה עברית, חפשית ועצמאית, היא ההתנקשות החמורה ביותר בחוק העמים ובזכויות האדם, היא התנקשות דמים מתמדת באומה שלמה. הבסיס הצבאי הבריטי בארצנו המביא אליה לעמנו, לא ייסבל. הוא יותקף ע"י צבא השחרור העברי. הוא יותקף בכל שעת-כושר על מיתקניו, ציודו ועורקיו. דרכי התחבורה הם אחד העורקים החיוניים של הבסיס הצבאי הבריטי, על כן יותקפו. כלי הרכב הצבאיים, שיימצאו בכבישי הארץ, יותקפו אף הם.⁸

הודעות מפורטות אלה פורסמו בדיעבד, חודשים מספר לאחר שהארגון החל למקש את המסילות והכבישים ולתקוף את הרכבות.⁹ במודעות נוספות הצדיק הארגון את פעולותיו באורח אגבי על פי רוב. כך לדוגמה, בהודעה מנובמבר 1946 נאמר בהערת אגב כי הסיבה למיקוש המסילות היא השימוש שעושה בהן הצבא הבריטי "לצרכיו ולהעברת יחידות צבא וציוד מלחמתי".¹⁰

על רגישותו של הארגון לרחשי הציבור ועל רצונו לזכות באהדתו אפשר ללמוד מן העובדה שהארגון הפסיק את פעולות מיקוש המסילות בסוף נובמבר 1946. הסיבה להפסקה זו, כך הודיע הארגון, נובעת מרצון שלא לפגוע בשיעור פרי ההדר אשר בו "תלויה פרנסתן של אלפי משפחות", תוך הדגשה כי הדבר נעשה מתוך דאגה לרווחתה הכלכלית של החברה העברית והערבית כאחד, ולזמן מוגבל – עד סיום שיעור הפירות.¹¹

פעולות "החרמה" רבות ביצע הארגון בתקופת "המרד": "החרמות" נשק מבסיסים צבאיים ותחנות משטרה וכן "החרמות" כסף ורכוש מבנקים ומגורמים אחרים. הארגון לא הצדיק את פעולות "החרמת" הנשק מכיוון שהיה זה טבעי שארגון מחתרת הנאבק לשחרור לאומי נזקק לנשק לניהול מאבקו השוטף. בדרך זו נהגו אף ארגונים המזוהים עם הנהגת היישוב היהודי.¹² מנגד, ל"החרמת" הכסף לא הייתה הילה דומה, ומעשים אלה נדמו כפוגעים בכיסו של האזרח הפשוט ונתפסו בעיני היישוב היהודי כמעשי שוד פליליים. על כן השתדל הארגון לערוך פעולות מעטות כאלה, נזהר לא לפגוע בבנקים שהיו בבעלות

פיצוץ מלון המלך דוד

ישנם קרבנות אדם בין שורותינו וכן במחנה השני [...] אך קרבנות אלה נפלו תוך כדי קרב".²⁶ בשנת 1947 השתנה יחסו של הארגון לנופלים הבריטים. לאחר ההתקפה על רכבת צבאית ליד רחובות הוא פרסם הודעה ובה הביע צער רק על ההרוגים שלא היו בריטים: "אנו מביעים את צערנו העמוק על כל איש לא בריטי, שנפגע במקרה בזמן ההתקפה האחרונה". בצידוק להתקפה הובהר כי היה ידוע לארגון שחיילים בריטים מצויים בקרונות, אך לא היה ידוע על אזרחים. "המוקשים הופעלו תחת הקרונות שבהם נסעו אנשי צבא האויב".²⁷ הדרך השנייה הייתה אווירית נקמה בפרסומי הארגון, גם אם לעתים היא נעטפה באמצעים שונים. בשידורי קול ציון הלוחמת, לאחר תלייתם של דב גרונר, מרדכי אלקחי, יחיאל רזונר ואליעזר קשאני, הבטיח הארגון: "דמכם יכופר!"²⁸ בשידור נוסף, שלושה ימים לאחר התאבדותם של מאיר פיינשטיין ומשה ברזאני, שוב הבטיח הארגון: "גם דמכם בדם האויב יכופר". באותו שידור התייחס הארגון לשורה של התקפות שהחשוכה שבהן הייתה ההתקפה על רכבת

העברי".¹⁹ לאחר מלחמת העולם השנייה נוספו גורמים צבאיים כיעד למאבקו של הארגון.

עוד ביקש הארגון להדגיש כי מאבק זה איננו מאבק בין שני לאומים, הלאום היהודי והלאום הבריטי, אלא נגד שלטון המנדט הבריטי. על כן פגיעה בחיי אדם איננה יעד של הארגון. מגמה זו הודגשה בכמה הודעות. ב־23 במאָרס 1944 תקפו כוחות של האצ"ל את מרכזי הבולשת, התקפה שהסתיימה במותו של לוחם הארגון ושישה שוטרים בריטים.²⁰ כשבועיים מאוחר יותר פרסם הארגון הודעה על פעולה זו והדגיש פעמים מספר שמטרת הפעולה לא הייתה פגיעה בשוטרים: "חיילי הארגון הצבאי הלאומי אינם יורים מן המארב במתנגדים מקריים. כי יש מוסר לנשקם ותכלית למלחמתם". בהמשך ההודעה נאמר: "אין אנו רוצים בשפיכות דמים מיותרת, כי חיי אנוש קדש הם!", אך הארגון המשיך והזהיר כי אם ממשלת המנדט לא תשפוט את חייליה ושוטריה על הרג אזרחים תמימים, הוא ייאלץ להגיב.²¹ כשלושה חודשים מאוחר יותר, ב־16 ביולי 1944, הדגיש הארגון שוב כי אין הוא מנהל מלחמת נקם. הארגון שב ודרש שממשלת המנדט תפעל להפסקת מעשי האלימות של השוטרים והחיילים, אם לא כן ייאלץ הארגון לשפוט בעצמו את הפושעים.²² גם בדבריהם אלה נמנע הארגון מלהציג את תגובתו האפשרית כמעשה נקם אקראי והגדיר אותה כמשפט צדק, במגמה מתמשכת להציג את מאבקו נגד שלטון המנדט כמאבק של ארגון שחרור לגיטימי מול שלטון חסר לגיטימיות.²³ במגמה זו המשיך הארגון גם שלוש שנים מאוחר יותר, לאחר תלייתם של שני הסרג'נטים באירוע שעורר סערה בארץ ומחוץ לה. בשידורי קול ציון הלוחמת ב־6 באוגוסט 1947 הודגש כי תליית הסרג'נטים לא הייתה פעולת נקם על תליית שלושת חברי הארגון אלא מעשה של צדק מלחמתי. הארגון הזכיר כי בעבר נתפסו בידי חברי הארגון עשרות שבויים בריטים בהתקפותיו, אך הם לא נפגעו מפני שאין הוא מנהל מלחמת נקם. הסיבה לשינוי המגמה, לטענת הארגון, היא יחסה של ממשלת המנדט לשבוייו (עצירי ואסירי הארגון). שינוי זה נעשה "בהתאם לחוקי המלחמה היסודיים", ולפיכך הסרג'נטים נשפטו על ידי בית דין של הארגון.²⁴

עם זאת, אף שהארגון בחר להדגיש פעם אחר פעם כי לא מדובר בנקמה, ולעתים ביקש להציג את פעולותיו ככפופות להליכים משפטיים לגיטימיים, אין להתעלם מן העובדה שיעדיו ויחסו לנפגעים הבריטים עברו שינוי במהלך השנים. בשנים 1944-1946 תקף הארגון מבנים ממשלתיים, וכאשר הותקפו מחנות צבא ותחנות משטרה נעשה הדבר, על פי רוב, מתוך כוונה "להחרים" נשק. על כן הפגיעה בחיי אדם הייתה מצומצמת ואירעה בדרך כלל במהלך חילופי אש בין כוחות בריטיים לחברי הארגון. בשנת 1947 חל שינוי במגמת פניו של הארגון והוא החל לכוון את התקפותיו ליעדי צבא ומשטרה כדי לפגוע בחיי אדם. כך היה בבית גולדשמיד ובמחנה שנלר בירושלים במאָרס 1947, וכך במפקדת המשטרה בחיפה ב־29 בספטמבר 1947,

התקפות שהביאו במישורן למותם של חיילים ושוטרים רבים.²⁵ גם יחסו של הארגון לנפגעים הבריטים השתנה עם הזמן והיה לכך ביטוי בשתי דרכים. הראשונה הייתה הבעת צער על קורבנות. בשנת 1944 הביע הארגון צער ללא הבחנה בין יהודי לבריטי: "לצערנו

לתאר בפירוט את מבצעי הארגון, גם כאשר היו הללו מבצעים גדולים ובעלי עניין. מטרה נוספת לתיאור מבצעי הארגון הייתה להעלות על נס את יכולתו הצבאית אשר התבטאה, לטענתו, באיכות לוחמיו ובכלי הנשק שפיתח. בתקופת מיקוש מסילות הרכבת, לאחר אזכור כמה פעולות, נכתב בהודעת הארגון:

המומחים שלנו המציאו מוקש מיוחד למסילות הברזל [...] המוקש מופעל באופן אוטומטי, הפעלתו תלויה במכוון במשקל המשא העובר עליו. יכולה להפעילו קרונית קלה, אך אפשר גם לכוונו כך, שרק קטר או קרון כבד יגרום להתפוצצות. מלבד זאת מצטיין המוקש בשתי תכונות עיקריות:
1. אין כל אפשרות לפרוק.
2. כמעט שאין אפשרות לגלותו.⁴⁰

בהודעה נוספת התגאה הארגון בפיתוח חדש שנעשה בו שימוש באחד ממבצעיו – הלהביר. "יורק-הלהבות, בו השתמשו חיילינו זו הפעם הראשונה, תוכנן והורכב בבתי המלאכה שלנו. חיילינו יסיפו להשתמש בו בעתיד".⁴¹ בהתקפת הארגון על מטה המשטרה הבריטית בחיפה ב-29 בספטמבר 1947 נעשה שימוש בפצצה שנטמנה בחבית, גם היא פרי פיתוחו של הארגון. החבית הובאה אל המקום באמצעות משאית וגולגלה ממנה מעל לגדר אל מטה המשטרה. ההתקפה גבתה את חייהם של עשרה שוטרים. בהודעת הארגון הוא התגאה ב"המצאה טכנית מיוחדת" והבטיח כי פרטים נוספים יפורסמו בקרוב.⁴² שבועות מספר לאחר מכן פורסמו בחרות תמונות של פצצת החבית והמשאית תחת הכותרת: "המוח העברי לוחם במשעבד".⁴³

כאמור, מגמתו של הארגון הייתה, בין היתר, להתגאות באיכות לוחמיו וכיכולת הלחימה שלהם בכוחות הבריטיים המיומנים. מגמה זו הובלטה באמצעות השוואת שני הכוחות הלוחמים, ותיאור עמידתם האיתנה של לוחמי הארגון. בהודעה שפורסמה לאחר ההתקפות על מרכז הבולשת ביפו ושתי תחנות משטרה בתל-אביב, הודגשה הכותרת: "הקרבות היו קשים". בהמשך ההודעה, בתיאור ההתקפה ביפו, נאמר שתחילה הבריחו לוחמי הארגון את המשמר הקדמי ופרקו אותו מנשקו, אך לאחר מכן נתקלו באש עזה מכמה מכוונות ירייה, "האש הוחזרה כפל כפלים", הקרב נמשך קרוב לשעה והיו פצועים בשני הצדדים. תיאור דומה ניתן לקרב בתחנה באבו-כביר. הקרב שנמשך למעלה מעשרים דקות גבה פצועים משני הצדדים. על התקפה על תחנת המשטרה בנווה שאנן שבתל-אביב, ההתקפה היחידה אשר עמדה ביעד המבצע, "החרמת" נשק, נכתב: "עלה כוחנו על כוחם של השוטרים".⁴⁴

תיאורים דומים היו על סדרת התקפות שנערכה ב-27 בדצמבר 1945. בהודעה דווח כי בהתקפה בירושלים "כל התנגדות מצד המשמרות הבריטיים חוסלה", וכאשר נתקלו חברי הארגון בניסגותם בהתקפות מן המארב, המתקיפים "שילמו עבור התקפות אלו בחייהם". גם בהתקפה ביפו דווח כי לוחמי הארגון השתמשו באש בלתי פוסקת ו"משמרות המשטרה פוזרו". קבוצת האבטחה נתקלה בסיוור ממונע במכוניות משוריניות, אך הלוחמים התקיפו את הסיוור ועצרו אותו עד מתן אות הנסיגה. ההתקפה על מחנה הצבא במגרשי התערוכה בתל-אביב הייתה שיא הצלחתם של לוחמי הארגון, ובה נכנעו ארבעים חיילים בריטיים.⁴⁵

ליד רחובות. בהתקפות אלה נהרגו חיילים בריטים, ואתן הוא הציג כנקמה. "שלמנו לאוייב הבוגדני – אם כי עוד לא תשלום מלא". בהמשך נמנו ששת עולי הגרדום, ארבעה מעפילים ותושב ירושלמי, אשר נהרגו בידי הבריטים.²⁹

לאחר תליית הסרג'נטים שוב התייחס הארגון בשידור לעולי הגרדום ולפצועי הפריצה לכלא עכו אשר לא קיבלו טיפול רפואי ומתו מפצעיהם. הובטח כי "העמד נעמיד ליד עצי התליה שלכם עצי תליה בשבילכם".³⁰ בשידור נוסף הבהיר הארגון כי מלחמת השחרור לא שינתה את פניה והפכה למלחמת נקם, אך במידת הצורך ינקום על מעשי הבריטים.³¹

עוד בחר הארגון להדגיש כי אין פניו למאבק בערכים אלא בממשלת המנדט בלבד, ולכן במקרים שנפגעו ערכים במהלך פעולותיו הוא הביע צער על הנפגעים. כך נהג לאחר פיצוץ מלון המלך דוד, ולאחר כישלון ה"החרמה" בבנק עותומן הודיע הארגון: "ביפו לא הלכו חיילינו להתקיף ערכים, כשם שלא הלכו להתקיפם בשכם".³² גם בהודעה של הארגון ממאוס 1947, לאחר רשימה ארוכה של מבצעים, נאמר: "אנו מביעים את צערנו העמוק על הקרבנות הערביים המקריים שנפלו תוך כדי התקפה על אויבינו צבאי בריטי".³³

תיאור המבצעים

האצ"ל לא הסתפק בהגדרת מטרותיו ויעדיו כחזית המבצעית, אלא ביקש לעדכן את קהל קוראיו ושומעיו בפרטי המבצעים ותוצאותיהם. חשיבותם של תיאורים אלה הייתה בהבלטת יכולותיו של הארגון ועוצמתו במאבקו בשלטון הבריטי, אך הוא התייחס גם לכישלונותיו. לא כל מבצעי הארגון זכו לחשיפה בפרסומיו השונים מסיבות שונות, חלקם מפני שהיו מבצעים קטנים, אחרים מפני שחסו בצלם של מבצעים גדולים יותר.

במקרים רבים הסתפק הארגון בתיאור קצר של מבצעיו: היעד שהותקף ותוצאות הפעולה. כך נהג, על פי רוב, בפעולות קטנות דוגמת מיקוש דרכי תחבורה ואמצעי תקשורת. הארגון דיווח שב-3 במאוס 1947 "התקיפו חילנו את כוחות האוייב בחיפה, חדרה וראשון-לציון", ללא פרטים נוספים.³⁴ בשידורי קול ציון הלוחמת ב-6 בנובמבר 1946 דיווח הארגון על ארבעה מבצעים: התקפה על תחנת הרכבת בירושלים, פיצוץ השגרירות הבריטית ברומא ושתי התקפות על רכבות, ופירט בקצרה את תוצאות הפעולות.³⁵ כמו כן דיווח הארגון בעיתון חרות על שתי פעולות בניסוח לקוני: "שתי מצודות בריטיות בירושלים הנצורה נפלו תחת מהלומותינו".³⁶ ב-21 ביולי 1947 פרסם הארגון ידיעה על שבע התקפות של הארגון.³⁷ חשיבותן של ההודעות הייתה בריבוי הפעולות שפורסמו כביטוי ליכולותיו ולמגוון פעולותיו.

במקרים אחרים בחר הארגון להרחיב ולתאר את פרטי המבצעים, מתוך מגמה להבליט ולהעצים את המכה שספגו הכוחות הבריטים. כך לדוגמה, בהודעה שפרסם על מבצעים בנובמבר 1946, הוזכרו מספר מבצעים בקצרה, אך הארגון ביקש להרחיב על פיצוץ משרדי מס ההכנסה בירושלים ב-20 בנובמבר.³⁸ בכמה גיליונות של חרות היו תיאורים מפורטים של מבצעים ובשני מקרים אף הובאו הדברים ממקור ראשון – מפי מפקדי הפעולות.³⁹ באפריל 1946 הפסיק העיתון

טעויותיו ואת חברי הארגון הנופלים והנפגעים, תוך שמירה על חיסון זהותם משיקולים ביטחוניים.

הנפגעים נזכרו בדרך אגב תוך התייחסות למבצעים. אך הנופלים הוזכרו בכינוייהם המחתרתיים באמצעות מודעות אבל. כך לדוגמה, באותו גיליון שבו פורסמה הצלחת מבצע "ליל הרכבות", פרסם הארגון מודעת אבל לזכרו של עזרא רביע. כאמור, הארגון נמנע מפרסום שייכותו של אבנר בן-שם לארגון מחשש לפגיעה בחברים העצורים. באופן דומה נהג הארגון כשנפלו חבריו במבצעים השונים, החל בנפילתו של אשר בנו'מן – ראשון הנופלים בפעולות הארגון בתקופת "המרד"⁵². במקביל נהג הארגון לפרסם מודעה בכ"ג באייר, יום השנה למותו של דוד רזיאל מפקד הארגון, שהפך ליום הזיכרון לחללי הארגון, ובה רשימת כל נופלי הארגון. ברשימה זו נעשה שימוש בכינוייהם המחתרתיים של הנופלים, ומכיוון שלא נזכרו בהקשר מסוים אפשר היה לפרסם גם נופלים כמו אבנר בן-שם.⁵³ בתקופת תנועת המרי פרסם הארגון מודעות אבל גם לנופלי ארגונים אחרים.⁵⁴

האצ"ל לא נמנע מסיפור כישלונותיו המבצעיים, אך אלה הוצגו באופן מובלע בתיאור המבצע. ב-23 באוגוסט 1944 תקפו חברי האצ"ל שלוש תחנות משטרה בתל-אביב וכיפו מתוך כוונה "להחרים" מהן נשק, אך רק בתחנה אחת הצליח הארגון במשימת ה"החרמה". בתיאור המבצע במשטרת אביר-כביר נאמר שעל אחת היחידות "הוטל התפקיד להתפרץ לתחנת המשטרה ולפרק את נשקה", אך היא כשלה: "חיילינו ניסו שוב להתפרץ לתוך התחנה, אך הושבו אחור ע"י האש המרוכזת של מכונות היריה".⁵⁵ במוצאי יום הכיפורים תש"ה תקף הארגון תחנות משטרה ברחבי הארץ, שוב מתוך כוונה "להחרים" נשק. בתיאור פעולת ה"החרמה" בתחנת המשטרה בחיפה, נכתב: "בכדי לחדור לתוך התחנה, היה הכרח לפרוץ את השער המבוצר. הפצצה שנועדה לכך הונחה, אך בגלל הדף האויר היא החריבה רק את קיר המגן של המבצר ולא פרצה את השער". הכוח נאלץ לסגת בלי שמטרתו הושגה מכיוון שחומר הנפץ הנוסף שהיה ברשותם לא הספיק לכך.⁵⁶ בתיאור פעולת ה"החרמה" ב-27 בדצמבר 1945 במחנה הצבאי ששכן בגני התערוכה בתל-אביב, הצליחו חברי הארגון להשתלט על ארבעים חיילים בריטים, אך כשנפתח מחסן הנשק הסתבר שכמות תת-המקלעים הייתה קטנה משציפו.⁵⁷

התייחסות ממשית לכישלון יש במאמר "מלחמה קטנה-גדולה", על כישלון ההתקפה על בית הכלא בירושלים. "את המטרה המעשית שהיצבנו לעצמנו במוצאי שבת בעיר הבירה, לא השגנו. ואף על פי כן הושגה במלואה המטרה הפוליטית". במאמר ביקש הארגון להבחין בין מטרה מעשית שלא תמיד מושגת למטרה פוליטית שמושגת מעצם ההתקפה על כוחות השלטון.⁵⁸

ב-28 במאוס 1947 יצאו שני חברי הארגון לפוצץ צינור נפט אך בטעות פוצצו צינור מים. בכרוז שפרסם הארגון הוא הודה בטעות, אך עיקר עניינו של כרוז זה היה בפולמוס עם הנהגת היישוב אשר מיהרה לגנות את האצ"ל על טעויותיו אך לא טרחה להודות בטעויותיה אשר עלו ברמים רבים, לטענת הארגון.⁵⁹

אמצעי נוסף לתאר את הצלחתם של לוחמי הארגון היה שימוש בסופרלטיבים. "החרמת" הנשק ממחנה צריפין תוארה כחדירה "לתוך לוע הארי", למחנה המרכזי של צבא הכבוש הבריטי.⁴⁶ פעולת ה"החרמה" במחנה הצבא הבריטי בראש העין זכתה לכותרת: "על סף הבלתי אפשרי", ובגוף הכתבה: "הפעולה היתה נועזה ביותר", ו"מחנה צבאי עצום ומבוצר".⁴⁷ כך גם "החרמת" כסף מרכבת תשלומים שהוגדרה כ"אחת הפעולות הנועזות ביותר שבוצעו בזמן מן הזמנים בארץ זו, או בכל ארץ אחרת, שבה פעלו ארגונים מהפכניים ולוחמים".⁴⁸ הארגון אף תיאר את מורכבותה של הפעולה ואת הקשיים שעמדו לפני לוחמיו במהלך ביצועה. בעיתון חרות תוארה ההתקפה על מחנה חיל האוויר הבריטי בלוד, שהייתה חלק מהתקפה משולבת על מחנות נוספים בקסטינה ובכפר סירקין. הדיווח תיאר את קשיי הדרך של הלוחמים אשר התבוססו בבוץ במשך כארבע שעות וחלקם אף איבדו את נעליהם, וכאשר הגיעו באיחור של שעותיים מצאו כי המחנה דרוך מפני שההתקפה בכפר סירקין כבר יצאה אל הפועל. למרות אובדן אפקט ההפתעה, בחרו הלוחמים לתקוף את המחנה, ובהצלחה.⁴⁹ ב-2 באפריל 1946 יצאו שלוש יחידות של האצ"ל למבצע שזכה לכינוי "ליל הרכבות". מטרתו הייתה פיצוץ גשרים, מסילות ותחנת רכבת בשלוש נקודות בדרום הארץ. בהודעת הארגון הודגש הקושי שבביצוע הפעולה מפני שהבריטים הטילו עוצר לילי על כל כבישי הארץ לאחר ההתקפה על שדות התעופה, אך "חרף כל הקושיים עשו חיילינו את חובתם עד תומה". עוד נאמר בהודעה כי חברי הארגון ניהלו קרבות ירי עם כוחות צבא והמשיכו במשימתם. יחידה אחת אף השתלטה על תחנה מוגנת ופרקה מנשקם 15 נוטרים.⁵⁰ על הצלחת המבצע העיבו מותם של אבנר בן-שם ועזרא רביע, חברי הארגון, ומעצרים של 33 חברים שנתפסו בחולות בתיים לאחר שכוח של חברי הארגון התעכב בדרכו הרגלית חזרה לאזור המרכז. הם הועמדו מאוחר יותר למשפט. בהודעות הארגון לא נמצאה כל התייחסות, ולו שולית, למעצרים של החברים ולמותו של אבנר בן-שם, שנהרג מירי חיילים בריטים בזמן המעצר. הארגון בחר לשמור על עמימות והתעלם מן האירוע מחשש לשלומם של העצורים.

הארגון שמר על עמימות גם במקרים שבהם המבצעים לא השיגו את יעדיהם, בכוונה לשוב ולתקוף את אותם יעדים. ב-19 בינואר 1946 נעשה ניסיון של כוח משולב של חברי אצ"ל ולח"י לפרוץ לכלא ירושלים, אך לאחר חילופי אש עם כוחות בריטיים שנמשכו כשעה, נסוג הכוח. העובדה שבית הכלא מוקם במרכז העיר כאשר סביבו מוסדות שלטון רבים, ושהכוח התוקף נבלם במרחק ממנו, אפשרה לארגון לשמור על עמימות בהודעה שפרסם. הפעולה הוגדרה כ"התקפה ישירה על מוסדות השלטון הבריטי בירושלים", והוזכרו בה "קרבות רחוב עזים", "אבדות קשות" שנגרמו לאויב ו"תרומת דם יקרה" של חברי הארגונים.⁵¹ לארגון היו כוונות לשוב ולנסות לפרוץ לבית הכלא, ומבחינתו גם "קרבות רחוב עזים" עם כוחות משטרה וצבא בריטיים נחשבו הצלחה.

האצ"ל לא ניסה להציג תמונה ורודה של הצלחת פעילותו המבצעית. הוא פרסם באמצעי התעמולה גם את כישלונותיו, את

פולמוס

האצ"ל נזקק לאמצעי התעמולה גם לצורך פולמוס על דרכו, על יעדיו ועל מבצעיו עם גורמים שונים, ובהם ממשלת המנדט, הנהגת היישוב היהודי, עיתונות מקומית ועיתונות זרה. גורמים אלה מתחו ביקורת על הארגון, גינו אותו, ואף זלזלו בו בקשת רחבה של אמצעי תקשורת, ומבצעי הארגון שימשו חומר בערה למטרות אלה.⁶⁰ כבר בראשית תקופת המרד, לאחר המבצעים הראשונים, נכתב מאמר מערכת בעיתון דבר בגנות מבצעי האצ"ל ובסיומו קריאה "לבער את הפורענות הזו".⁶¹ במאמר תגובה חריף כינה בגין דברים אלה הסתה, ניסיון ליצור מלחמת אחים בקרב היישוב היהודי, והוסיף: "אתם נלחמים לציונות? מה היא מלחמתכם? [...] שקט ומנוחה ושבעות – שוררים בבתיכם. אתם מבליים, מתוכחים, בוכים, והעיקר – נהנים מחיים נפלאים של מנהיגי ישראל".⁶²

מאמר נוסף באותו גיליון התייחס לפרסום של הטיימס הלונדוני שהאצ"ל שלח מכתבי איום לעורכי העיתונים בארץ כדי להרתיע אותם מלבקר אותו. במאמר התגובה הודגש כי לא נשלח כל איום, ולהוכחת הטענה צוטט המכתב אשר נשלח לעיתונים המקומיים.⁶³ תגובה נוספת לידיעה אשר פורסמה בתקשורת הזרה היא תגובת הארגון לידיעה של הבי-בי-סי כי הארגון הודיע ל"סוכן" של רויטר שהבחירה לפגוע בשגרירות בריטניה ברומא נעשתה רק לאחר שנדחתה הכוונה הראשונה לפגוע ביעד כלשהו בבריטניה עצמה. הארגון הגיב לידיעה זו בזלזול וטען כי מדובר בסיפורים "מצוצים מאצבעו" של ה"סוכן", וכי אף נציג של הארגון לא מסר כל הודעה על יעדיו של הארגון במבצעיו.⁶⁴

לאחר מבצע "החרמת" הכסף מרכבת ליד חדרה, בחר הארגון להגיב לידיעות בשלושה עניינים שונים. בתגובתו לידיעות בדבר מספר הלוחמים אשר השתתפו במבצע בחר הארגון לא לנקוב במספרים, אך לגלג על ההודעה הרשמית של ממשלת המנדט כי מספר המשתתפים היה שבעים, ועל הידיעה ברדיו לונדון כי מספרם היה בין עשרים לשלושים, ואף טען שהאמת אינה מצויה באמצע. עוד מתח הארגון ביקורת על מערכת דבר שטענה כי ההתקפה הייתה על רכבת נוסעים, ומכך משתמע שהארגון סיכן חיי אזרחים.⁶⁵ הארגון טען כי לא היה ברכבת "אף נוסע פרטי אחד", ועובדה זו אמורה להיות ידועה לעיתון. על העיתון משמר⁶⁶ מתח הארגון ביקורת בשל ביקורתו המוסרית, וכלי להתייחס לגופו של עניין העלה להיות לגבי התנהלותו האתית של העיתון הסוציאליסטי.⁶⁷

מאמר נוסף של משמר מתח ביקורת על האצ"ל בשל חוסר מוסריותו. לטענת העיתון בחר הארגון בדרך הטרור האישי הגורמת לנפגעים חפים מפשע.⁶⁸ במאמר התגובה של הארגון נשאלו תחילה שאלות טרוריות על שיטות הפעולה שנקטו ארגונים מהפכניים שונים, ובהם ארגונים סוציאליסטיים, תוך תהייה אם לא נקטו טרור אישי על פי הגדרת משמר. לאחר מכן ביקש המאמר להעמיד את העיתון על טעותו בתרגום הגדרת סוג הטרור מלועזית, וטען כי יש להשתמש בכינוי "טרור יחידים". לבסוף התייחס המאמר לשיטה שבה דגל לנין, "דרך ההתקוממות המזוינת ההמונית", אשר בהכרח מביאה לפגיעה בחפים מפשע. לנין, אשר נתפס בעיני העיתון כמורה דרך,

התנגד ל"טרור היחידים" בטענה שפגיעה בבעל משרה איננה משרתת את המטרה – הפלת המשטר – אלא מביאה להחלפתו של בעל המשרה באחר. הטיעון של משמר שיש להימנע מהתקפות הגורמות לפגיעה בשוטר או בחייל מאחר שזו פגיעה בחפים מפשע המביאה בהכרח ל"טרור יחידים" מפני שהיא מפנה את האצבע המאשימה אל המנהיגים.⁶⁹

המבצע שתפס את המקום המרכזי ביותר בפולמוסים של הארגון היה פיצוץ מלון המלך דוד ב-22 ביולי 1946. הפיצוץ, אשר גבה את חייהם של 91 קורבנות בריטים, יהודים וערבים, רובם אזרחים – לא ירד מסדר היום, ושנה מאוחר יותר המשיך עדיין הארגון לפרסם הודעות בהברה. גורמים רבים גינו את הארגון על בחירת היעד לפעולה והאשימו אותו בניסיון להביא להרג המונים בכוונה תחילה. המבצע אמנם נערך במסגרת תנועת המרי, אך ראשי ה"הגנה" ביקשו כי האצ"ל יפרסם הודעה שבה יקבל על עצמו את האחריות לפעולה, לאחר שנודעו תוצאותיה.

טיעונים שונים עלו בגנות הארגון והפעולה על ידי גורמים בריטים ובהנהגת היישוב. בהודעה הראשונה של האצ"ל, יומיים לאחר ביצוע הפעולה, פורטו שלבי המבצע והניסיונות השונים להימנעות מפגיעה בחפים מפשע – השימוש במנגנון השהייה של חצי שעה כדי לאפשר יציאה מהמלון, שלטי אזהרה בשלוש שפות למניעת הזנת הפצצות, הודעות טלפוניות לכמה גורמים תוך הדגשה כי ניתנו 22 דקות לכל הפחות לפני הפיצוץ, והטלת פצצת אזהרה לרחבת המלון. את האחריות לטרדיה, כפי שהוגדר האירוע בכרוז, הטיל הארגון על הבריטים אשר נמנעו לפנות את המשרדים מאזרחים.⁷⁰

עוד באותו יום הוציא הארגון הודעה נוספת בשידורי הרדיו שלו, בתגובה לטענתה של ממשלת המנדט כי לא נמסרה אזהרה טלפונית. הארגון חזר וטען כי חברת הארגון התקשרה למלון, ואף שאלה לפני מסירת ההודעה אם נענתה על ידי המלון. אזהרות דומות נמסרו גם לעיתון פלסטיין פוסט ואף לקונסוליה הצרפתית הנמצאת בשכונת למלון המלך דוד. את גרסתו, טען הארגון, מגבות גם ידיעות שהופיעו בעיתונות המקומית ואף בעיתון הצבא הבריטי, מיד-איסט מייל (Mid-East Mail), כי הודעה טלפונית הגיעה לבית המלון. לאחר מכן טען הארגון כי הבריטים אינם יכולים לטעון שלא ידעו על החדרת הפצצות לבניין מפני שהכנסת לבניין לוותה בקרב יריות עם משמר בריטי ומפקד הפעולה צעק "מוקשים במלון המלך דוד" לעבר הכוחות הבריטיים לאחר הפעלת הפצצות בזמן נסיגת הכוח. בשידור זה פנה האצ"ל גם אל החברה הערבית אשר סבלה מהרוגים ונפגעים רבים בעקבות פעולה זו, הביע צער והשתתפות באבלן של המשפחות השכולות. הארגון חזר והדגיש כי נעשה כל מאמץ כדי שלא יהיו נפגעים בפעולה, והזכיר מקרים קודמים שבהם נמנע הארגון מפגיעה באזרחים.⁷¹ כעשרה ימים מאוחר יותר השמיע הארגון דברים נוספים ברוח זו, והדגיש כי בפעולות דומות בעבר הוא נזהר מפגיעה באזרחים.⁷²

גם בחרות ניתן מקום לפולמוס זה, ונוספו בו פרטים שלא נזכרו בכרוז ובשידורים. בעיתון נמתחה ביקורת חריפה על עיתונות היישוב היהודי אשר קיבלה כמובן מאליה כל הודעה של ממשלת המנדט

נפגעים גם בקרב האוכלוסייה האזרחית בפעולותיו. במקרים אלה הביע הארגון צער על הנפגעים.⁷⁶

בכמה הודעות הבהיר הארגון כי מבצעיו מתוכננים למנוע פגיעה בחייהם של אזרחים בבחירת המקום, הזמן ושיטות הפעולה, ואף במהלכה עושים לוחמיו את המיטב, לעתים תוך סיכון עצמי. לאחר מבצע משולב ל"החרמת" נשק ממספר תחנות משטרה במוצאי יום הכיפורים תש"ה, פרסם הארגון את ההודעה הבאה: "יחידות הקרב שלנו נלחמות [...] לפי כל כללי המלחמה המקובלים בעולם האלימות והדרכי הזה, הקורא לעצמו 'תרבותי'. בכל ההתקפות הללו נשמר העקרון של קרב פנים אל פנים; נקטנו בכל אמצעי הזהירות, על מנת לא לפגוע באוכלוסייה אזרחית עברית או זרה."⁷⁷ הודעה דומה פרסם הארגון ב-27 בנובמבר 1946.⁷⁸

ב-29 בספטמבר 1947 תקף הארגון את המפקדה הראשית של המשטרה בחיפה, התקפה שגבתה עשרה הרוגים ועשרות פצועים ונעשה בה שימוש ב"פצצת החבית". בהודעת הארגון נאמר: "ההתקפה בוצעה ביום חג ובשעה מוקדמת בכדי למנוע קרבנות מקרב האוכלוסייה האזרחית."⁷⁹ התאריך, החג הראשון של סוכות, ושעת הבוקר המוקדמת, נבחרו מתוך הנחה כי תנועת האנשים ברחוב תהיה דלה. לאחר פעולת ה"החרמה" ליד חדרה הדגיש הארגון את מוסר הלחימה בפעולה. "על המוסר המלחמתי של המחרימים אפשר ללמוד מן העובדה, שהם סכנו את עצמם, בלבד שלא לגרום קרבנות אדם מיותרים."⁸⁰

הארגון נקט אמצעים שונים כדי להרחיק אוכלוסייה אזרחית ממקומות שתקף ולאפשר את בריחתה לפני פיצוץ או התקפה החל מהמבצעים הראשונים בתקופת "המרד". היה לכך ביטוי בעיתונות היומית,⁸¹ אך בתעמולת הארגון לא היה לכך הד משמעותי עד לפיצוץ מלון המלך דוד. פעולה זו אשר גרמה נזק תדמיתי קשה לארגון מבחינה אתית, הניעה אותו לפרסם את האמצעים שהוא נוקט כדי למנוע פגיעה באזרחים.

ב-23 באוגוסט 1944 תקף הארגון תחנות משטרה ומרכזי בולשת בתל-אביב וביפו. כעבור יומיים פרסם הארגון הודעה: "על מנת להבטיח את העורף נחסמו כל מבואות העיר ושערי הרחובות במוקשי דרכים מיוחדים ועל ידם אזהרות בשלוש שפות, למען לא יפגעו אזרחים."⁸² חסימת דרכים נזכרת גם בהודעה שפורסמה לאחר התקפה על מרכזי הבולשת בירושלים וביפו ב-29 בדצמבר 1945: "לפני התחלת ההתקפה ובכדי למנוע קרבנות אדם מבין עובדי אורח, הוזהר הקהל ע"י מחסומי אש של חומרי דלק בוערים."⁸³

כאמור, בקרב על שמו הטוב של הארגון לאחר פיצוץ מלון המלך דוד, ציין הארגון בכמה הודעות את האמצעים שנקט כדי למנוע פגיעה באזרחים: שימוש בפצצה עם מנגנון שהיה לצורך מתן מרחב זמן לכריחה, הודעות שהוצמדו לפצצות בשלוש שפות – עברית, ערבית ואנגלית, והודעות טלפוניות שנמסרו לשלושה גורמים.⁸⁴ בשידורי קול ציון הלוחמת, כשבועיים לאחר פיצוץ מלון המלך דוד, הבהיר הארגון כי בכל פעולותיו במקומות שבהם מצויים אזרחים הוא עושה שימוש בפצצות עם מנגנון שהיה כדי לאפשר בריחה מהמקום, אך בתקיפת מקומות או מתקנים שבהם מצויים רק אנשי כוחות הביטחון הפצצות מכוונות להתפוצץ זמן קצר לאחר הנחתן.⁸⁵

וייחסה לארגון כוונה תחילה של טבח אזרחים. באחד העיתונים עלתה טענה כי השעה שנבחרה לפעולה כוונה לפגיעה בהמונים, והארגון הבהיר כי השעה נבחרה מתוך כוונה הפוכה, מניעת פגיעה בחפים מפשע. עוד הוסיף הארגון שלושה פרטים על ההתראה ופינוי המלון, על פי נתונים שנודעו לו מגורמים שונים. הראשון, כי מרכז המשטרה קיבל גם הוא הודעה, לא מטעם הארגון, על כך שהונחו פצצות בבניין כעשרים דקות לפני הפיצוץ. השני, כי ארבעה קצינים הועמדו לפני בית דין צבאי במשפט סודי, על כי זלזלו בהודעה שנמסרה בטלפון. השלישי, כי נאסר על אנשים להתפנות מהבניין ואף הוצבו אנשי צבא שמנעו זאת בירי לעבר המבקשים לצאת.⁷³

באוקטובר 1946, כחודשיים וחצי לאחר האירוע, נמסרה בשידורי "קול ציון הלוחמת" תגובה על דברי ריצ'רד סטאבס, מנהל לשכת העיתונות הממשלתית, שחקירת הפיצוץ העלתה כי באופן רשמי לא התקבלה אזהרה. בתגובת הארגון הייתה חזרה על כל פרטי ההודעות קודמות, אך את חציו הפנה הארגון לשימוש הלשוני במילת הקסם "רשמי" אשר נועדה, לטענתו, לטשטש את האמת על הפעולה.⁷⁴ כשנה מאוחר יותר, ביולי 1947, חזרה פרשה זו לתעמולת הארגון, אך מרכז הכובד השתנה משאלת ההתראה לשאלת מעורבותה ואחריותה של תנועת המרי לפעולה. האצ"ל הבהיר כי שאלה זו לא נדונה עד עתה מפני שנעשו בירורים פנימיים בין הארגונים, ולאצ"ל עדיין הייתה תקווה כי ה"הגנה" תחזור לפעילות נגד ממשלת המנדט, אך לאחר שתקווה זו אבדה וההסתה נגד הארגון לא פסקה, הוא מצא לנכון להגיב ולהעמיד דברים על דיוקם. בכרוז ביקש הארגון להבהיר כי התכנית אושרה בידי תנועת המרי וביצועה נדחה פעמים מספר משיקולים טכניים, ופרטיה נמסרו למומחה מטעם תנועת המרי, כולל שעת הפעולה. עוד נכתב בכרוז כי תנועת המרי מודעת לעובדה כי האחריות מוטלת על המזכיר הראשי, סר ג'ון שאו (John Shaw), אשר סירב לפנות את בית המלון (מידע שהאצ"ל קיבל מראשי ה"הגנה"), וכי בבירור שנערך ביחס לשעת ההתקפה נתגלעו חילוקי דעות בין הארגונים, אך הייתה הסכמה שההכנה בין הארגונים הייתה על שעה שאין בה נוכחות במסעדה. לטענת הארגון, בקשתו לערוך משפט בין הצדדים על פרטי המבצע, נענתה בשלילה.⁷⁵

מוסר הלחימה

האתיקה של הלחימה העסיקה את האצ"ל כבר בשלבים המוקדמים של "המרד", מאחר שהיא נוגעת ביסוד הלגיטימיות של המאבק המחתרתי. באמצעות התעמולה ביקש הארגון להבהיר כי לא זו בלבד שיעדי מאבקו ברורים ואין שרירותיות במבצעיו, אלא שמוסר הלחימה מחייב את לוחמיו. הארגון לא הפיץ ואף לא ניסח מסמך מסודר של פרטי או יסודות הקוד האתי שלו, אך בפרסומיו יש התייחסויות למחויבויות המוסריות שקיבל על עצמו.

אחת המחויבויות האתיות שהזכיר הארגון פעמים רבות בפרסומיו היא הימנעות מפגיעה באוכלוסייה אזרחית. הארגון לא הסתפק בתואר כללי זה אלא הדגיש כי כוונתו הן לציבור העברי הן לזה הערבי. לוחמת גרילה מטבעה איננה פעולה כירורגית וסטריילית, ופעמים רבות היו

הצבאי בסרפנד, מקרה שזכה לאזכור בתעמולת הארגון רק כשנה מאוחר יותר, לאחר תליית הסרג'נטים. אז ביקש הארגון להוכיח כי הריגת שבויים איננה מיעדיו ואף סותרת את הקוד האתי שלו. שני המקרים הנזכרים הובאו להוכחת טענתו.⁹⁴

סיכום

פרטי המבצעים ותוצאותיהם תפסו מקום חשוב בתעמולת הארגון. במקרים רבים הוצגו בלקוניות פעולות שפורסמו בתקשורת הכללית ללא ייחוס. במקרים אחרים בחר הארגון לתאר את מבצעיו בפירוט מסיבות שונות. לעתים הסיבה הייתה הצגת הצלחתו של הארגון, אז עסק התיאור בעיקר בתוצאות הפעולה ובהיקף הפגיעה. לעתים נעשה הדבר כדי להדגיש את תעוזת לוחמיו ואת יכולותיו הצבאיות, תוך השוואתם לאלה של כוחות הביטחון הבריטים והצגתם כמי שאינם נופלים מבעלי הכשרה ביטחונית. במקרים מסוימים הובלטו קשיים תכנוניים, כגון תנאי השטח הקשים של היעד או מיקומו האסטרטגי, מתוך מגמה להדגיש את יכולותיו הטכניות, את חשיבתו היצירתית של הארגון ואת דבקותו במשימה.

אך פרטי המבצעים לא תפסו את המקום המרכזי בתעמולה אשר הוקדשה לזירה המבצעית. למרות הגאווה על הצלחת מבצעיו והשימוש בסופרלטיבים, הארגון ניצל את שופר התעמולה בעיקר להסברה. את חצי התעמולה בזירה המבצעית הוא כיוון לשני תחומים מרכזיים: להגדרת מטרותיו ויעדיו ולהדגשת עמידתו ביעדים אלה, תוך הבלטת מוסר הלחימה. בשתי נקודות אלה ניהל הארגון פולמוס עם ממשלת המנדט, עם גורמים שונים ביישוב היהודי ועם התקשורת המקומית והבריטית.

בתקופת "המרד" ולאחריה התמודד בגין עם הטענה כי שיטות הפעולה של האצ"ל מגדירות אותו כארגון טרור.⁹⁵ וכדי להוכיח את טענתו כי האצ"ל היה ארגון שחרור לגיטימי, הוא נדרש להגדיר את ההבדל בין השניים ולהבהיר שיעדי הארגון עולים בקנה אחד עם הגדרתו זו.⁹⁶ הארגון לא הסתפק בהגדרות העקרוניות של יעדי "המרד", אלא ביקש להוכיח כי הוא איננו סוטה מדרך זו, כי הוא מתכנן את מבצעיו מתוך רצון למנוע פגיעה בחיי אדם, וכי לוחמיו שומרים על טוהר הנשק לעתים תוך סיכון אישי. מגמה זו הובלטה בעיקר אחרי פיצוץ מלון המלך דוד.

בחירת האצ"ל בהדגשת ההסברה וההצדקה של הזירה המבצעית על פני הסתפקות בתיאור הרואי של מבצעיו, תיאור אשר עשוי היה "לדבר בשם עצמו", נבעה ממעמדו של הארגון בקרב היישוב היהודי ומתפיסתו העצמית כארגון מחתרת.

מיום הקמתו לא זכה האצ"ל לעדנה במרחב הפוליטי והחברתי בארץ, אך רוב תקופת "המרד" מעמדו היה בשפל חריג שאף לבש צורה ברמות "הסזון". הארגון זכה לגינויים מקיר לקיר בזירה הפוליטית, לכן לא הסתפק בהתרפקות על הצלחותיו אלא נדרש להפוך גם חזית זו לחזית הסברה, להשקיע מאמץ רב בהצדקת פעילותו המבצעית ובהדגשת התנהלותו המוסרית. הוא עשה שימוש בתעמולה ככלי לבניית מעמדו הלגיטימי כארגון שחרור לאומי וביצורו, לצורך עיבוי שורות הלוחמים ואף לעידוד תמיכה כלכלית במאבקו.

ככמה התקפות על תחנות רכבת נעשה שימוש באמצעים הנזכרים לעיל. ב־20 בספטמבר 1946 הותקפה תחנת הרכבת המזרחית של חיפה ונגרם לה נזק כבד. בשידורי הארגון, יומיים מאוחר יותר, נאמר כי בזמן ההתקפה שהו עשרות אזרחים ערבים בתחנה והם הוזהרו בשפה הערבית. כמו כן נמסרה הודעה טלפונית להנהלת הרכבות לפנות את הבניין באופן מיידי. הבניין פונה "וכך נמנעו קרבנות אדם מקרב האוכלוסיה האזרחית".⁸⁶

ב־10 בנובמבר 1946 תקף האצ"ל את תחנת הרכבת בראש העין. כתוצאה מהתקפה זו נהרג נוסע ערבי. בהודעת הארגון הובהר כי לוחמיו תלו שלטי אזהרה על מטען חומר הנפץ, כי למטען היה מנגנון השהיה, וכי הארבעה נפצעו.⁸⁷ בניסיון להרחיק את המטען מתחנת הרכבת.⁸⁸ בשידורי קול ציון הלווחמת ב־28 במאי 1947, התייחס הארגון להתקפה על תחנת הרכבת ברמלה. לטענתו המטען שהונח בתחנה היה בעל מנגנון השהיה לחצי שעה, ונמסרה הודעה טלפונית לתחנת הרכבת ברחובות על הפצצה ברמלה, מאחר שהטלפון ברמלה לא היה זמין בשעה אשר הוגדרה לפעולה.⁸⁹

ככמה מקרים פרסם האצ"ל הודעות אזהרה כלליות אשר מטרותן הייתה הרחקת אוכלוסייה אזרחית מאזורים המיועדים להתקפות של הארגון. במאי 1945 עשה הארגון ניסיון לירות פצצות מרגמה לעבר משרדים ממשלתיים ומחנות של הצבא הבריטי, ללא הצלחה. קודם לניסיונות אלה פרסם הארגון כרוזים בשלוש שפות, ובהם קרא לציבור להתרחק ממקומות אלה.

אזהרה!

- א. ממשלת הרכבי נדרשת לפנות, ללא דחוי, מילדים, נשים, פקידים ואנשים אזרחיים את כל משרדיה, בנייניה ובתי המגורים של נציגיה בכל ערי הארץ ומושבותיה.
 - ב. האוכלוסייה האזרחית, העברית, הערבית וכו' מתבקשת, מעתה ועד לביטול האזהרה, לא לבוא למשרדים ממשלתיים ולא להמצא בקרבתם, כי סכנת נפשות היא.
- הזהרונכם!⁹⁰

בנובמבר 1946 פרסם הארגון קריאה לאזרחים להימנע משימוש ברכבת. בהודעה נאמר, שלאור התקפות הארגון על קווי הרכבת החליטה הממשלה על הפסקת תנועת הרכבות בשעות הלילה, שעות שהיו מיועדות בדרך כלל לצרכים צבאיים, ולצמצם את פעילות הרכבות לשעות היום בלבד. עוד נאמר שמאחר שאין בכוונת הממשלה להפסיק את השימוש ברכבות לצרכים צבאיים אלא לשנותו לשעות היום, מתכנן הארגון לתקוף את הקווים בשעות אלה. מסיבה זו קרא הארגון לאזרחים להימנע מנסיעות גם בשעות אלה וביקש להפיץ ידיעה זו ברבים.⁹¹ הודעה דומה פורסמה כחצי שנה מאוחר יותר.⁹² בשני מבצעים הצליחו חברי הארגון לתפוס עשרות חיילים בריטים במהלך הפעולה, והארגון פרסם את הפרטים כדי להוכיח שפגיעה באנשי כוחות הביטחון שנתפסו במהלך פעולה חורגת מעקרונות המוסר שלו. הראשון נערך ב־27 בדצמבר 1945 ובו תקפו לוחמי האצ"ל את המחנה הצבאי ששכן בגני התערוכה בתל-אביב לצורך "החרמת" נשק. במהלך ההתקפה נתפסו ארבעים חיילים בריטים "והושמו תחת משמר".⁹³ המקרה השני היה פעולת "החרמה" במחנה

ד, עמ' 240-241.
 25 בהתקפה על בית גולדשמיד ב-1 במאוס נהרגו 14 חיילים, במחנה שנלר ב-12 במאוס נהרג חייל אחד, ובהתקפה על מפקדת המשטרה בחיפה נהרגו עשרה.
 26 "פעולת קרב ללא תקדים", חרות, כח, 7.4.1944, עמ' 1.
 27 קול ציון הלוחמת, 23 באפריל 1947, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ד, עמ' 178.
 28 "גורו לכם מרצחי שבויים!", קול ציון הלוחמת, 20 באפריל 1947, שם, עמ' 176.
 29 קול ציון הלוחמת, 23 באפריל 1947, שם, עמ' 178.
 30 קול ציון הלוחמת, 3 באוגוסט 1947, שם, עמ' 236-238.
 31 קול ציון הלוחמת, 6 באוגוסט 1947, שם, עמ' 240-241.
 32 'גלויות וברורות', קול ציון הלוחמת, 18 בספטמבר 1946, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 335.
 33 "הודעה", אדר תש"ז, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ד, עמ' 89.
 34 "הודעה", שם, עמ' 91. הודעה זו מתייחסת, ככל הנראה, להתקפות של הארגון בחיפה ב-1 במאוס, להתקפות בחדרה ב-2 במאוס וב-4 במאוס, ולהתקפה בראשון לציון ב-4 במאוס.
 35 קול ציון הלוחמת, 6 בנובמבר 1946, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 359.
 36 [ללא כותרת], חרות, ע, מרס 1947, עמ' 1. הודעה זו מתייחסת, ככל הנראה, להתקפה על בית גולדשמיד ב-1 במאוס 1947, ולהתקפה על מחנה שנלר ב-12 במאוס.
 37 "הודעות", 21 ביולי 1947, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ד, עמ' 121.
 38 "הודעה", בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 272.
 39 "כיצד בוצעה ההתקפה על מרכז הבולשת בירושלים", חרות, ל, 25.7.1944, עמ' 1; "ליל קרבות כיפו ובתל-אביב", שם, לה, 24.9.1944, עמ' 2. מגמה זו בעיתון הופסקה לכשנה וחצי, כשפעילות האצ"ל הצטמצמה עקב "הסוזון".
 40 "הודעה", בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 272.
 41 "הודעה", שם, ד, עמ' 80.
 42 "הודעה", תשרי תש"ח, שם, עמ' 142.
 43 "המוח העברי לוחם במשעבר", חרות, עח, אוקטובר 1947, עמ' 2.
 44 "המפקדה הראשית של הארגון הצבאי הלאומי בא"י מודיעה", 25 באוגוסט 1944, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 187.
 45 "הודעה", שם, עמ' 242.
 46 קול ציון הלוחמת, 16 ביוני 1946, שם, עמ' 288.
 47 "על סף הבלתי אפשרי", חרות, נב, דצמבר 1945, עמ' 4.
 48 "ההחרמה והדיה", שם, נד, פברואר 1946, עמ' 4.
 49 "בדרך היסורים אל על", שם, נה, פברואר 1946, עמ' 1.
 50 "המבצע וערכו", שם, נז, אפריל 1946, עמ' 1.
 51 "הודעה", בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 245.
 52 "ראש קבוצה אבשלום", חרות, כח, 7.4.1944, עמ' 2. בעמוד הראשון יש מודעה על הצלחת הפעולה, ובה אזכור נוסף של נפילתו.
 53 "יום זכרון", חרות, נח, מאי 1946, עמ' 1; "יום זכרון" שם, עג, מאי 1947, עמ' 1.
 54 "זכרם של חללי האומה הלוחמת על חרותה", שם, נב, דצמבר 1945, עמ' 1; "לזכר חללי המרי העברי", שם, נה, פברואר 1946, עמ' 1.
 55 "ליל קרבות כיפו ובתל-אביב", שם, לה, 24.9.1944, עמ' 2.
 56 "תש"ה נחתמה לשנת מלחמת-השחרור", שם, לו, 13.9.1944 [צריך להיות 13 באוקטובר, הטעות במקור], עמ' 3.
 57 "הודעה", אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 242.
 58 "מלחמה קטנה-גדולה", חרות, נד, פברואר 1946, עמ' 1.
 59 "אל בני קין המכנים את עצמם 'נאמני הישוב'", בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ד, עמ' 102.
 60 בגין, המרד, עמ' 122-123.

האצ"ל אשר ניתק את קשריו עם המפלגה הרוויזיוניסטית בתחילת תקופת "המרד", ראה עצמו כמפלגה במחתרת, דהיינו כ"ארגון מחתרתי שהוא מקור הסמכות של עצמו וקובע לעצמו לא רק את היעדים הצבאיים אלא גם את היעדים הפוליטיים והאידיאולגיים".⁹⁷ לכן רוב תעמולת הארגון התמקדה בהיבט המדיני ולא בהיבט המבצעי, וזו שעסקה בהיבט המבצעי התמקדה בהסברתו. הארגון לא שכח כי מבצעים אלה הם רק אמצעי, חשוב ככל שיהיה, להשגת המטרה הפוליטית.

הערות

1 י"נ הורי, "טרור מהו? מימי הביניים ועד למאה העשרים ואחת", זמנים, 108 (2009), עמ' 12-13.
 2 ת' ליבס ופ' פרוש (עורכים), כשהאויב נכנס אלי הביתה: טרור ותקשורת בעידן העכשווי, בני ברק 2006, עמ' 7-12; B.L. Nacos, *Terrorism and the Media*, New York 1994, pp. 48-74.
 3 מ' בגין, המרד: זכרונותיו של מפקד הארגון הצבאי הלאומי, תל-אביב תשנ"ב, עמ' 121-123 (להלן: בגין, המרד).
 4 עוד על אמצעי תעמולה אלה, ראו: ש' אבישי, תעמולה במחתרת, ירושלים תשס"ט, עמ' 181-193, 197-221.
 5 י' אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל: אוסף מקורות ומסמכים, ג, תל-אביב תשנ"ד, עמ' 171-173 (להלן: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג).
 6 א' נאור, "המרד: לגיטימציה ואתיקה של מלחמת שחרור לפי מנחם בגין", בתוך: יעקב מרקוביץקי (עורך), המורדים: מאבק האצ"ל בבריטים 1944-1948: דיון מחודש, עמ' 95 (להלן: נאור, "המרד"); א' לבני, המעמד: מבצעים ומחתרת, תל-אביב תשמ"ז, עמ' 58-59 (להלן: לבני, המעמד).
 7 קול ציון הלוחמת, 29 בספטמבר 1946, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 340.
 8 "הודעה", טבת תש"ז, שם, עמ' 277.
 9 הודעה זו נדפסה גם בתוך: מ' בגין, במחתרת: כתבים, ב, תל-אביב תשל"ח, עמ' 324, תחת הכיתוב "לפני המבצעים ככבישי הארץ". אך מבצעי המיקוש החלו כבר באוקטובר 1946.
 10 "אזהרה", בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 270.
 11 "הודעה", ד' כסלו תש"ז, שם, עמ' 273; "טריז נגד התככים הבריטים", חרות, סו, דצמבר 1946, עמ' 2.
 12 י' עילם, ההגנה: הדרך הציונית אל הכוח, תל-אביב תשל"ט, עמ' 170-175.
 13 לבני, המעמד, עמ' 258-259.
 14 "הודעה", בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 243.
 15 י' גוריון, פרקליטיהם של לוחמי חרות, תל-אביב תשל"ג, עמ' 137-143.
 16 "גלויות וברורות", קול ציון הלוחמת, 18 בספטמבר 1946, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 335.
 17 "הודעה", בתוך: י' אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל: אוסף מקורות ומסמכים, ד, תל-אביב תשנ"ז, עמ' 135 (להלן: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ד).
 18 ב-17 במאי 1944 הצליח האצ"ל להשתלט על תחנת הרדיו הבריטית אשר שידרה מרמאללה מתוך כוונה לשרר הודעה של הארגון, אך לא הצליח להוציא את השידור לפועל.
 19 "גלוי דעת", בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 183.
 20 "פרטים על מעשי הטרור וההרס", דבר, 26.3.1944, עמ' 1.
 21 "פעולת קרב ללא תקדים", חרות, כח, 7.4.1944, עמ' 1. ההרגשה במקור.
 22 "אל הישוב", כ"ה בתמוז תש"ד, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 185.
 23 ראו עוד: ח' גיות, האצ"ל בחזית המשפטית בתקופת "המרד": 1944-1948, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן תשע"ה, עמ' 99-102.
 24 קול ציון הלוחמת, 6 באוגוסט 1947, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי,

- 61 "דבר היום", דבר, 15.2.1944, עמ' 1.
- 62 "תשובה לתבוסתנים ולמסיתים", חרות, כז, 28.2.1944, עמ' 1.
- 63 "ה'טיימס' על ראשית הפעולות בארץ", שם, עמ' 1.
- 64 "הודעה לעיתונות", 5 בנובמבר 1946, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 267.
- 65 "דבר היום", דבר, 14.1.1946, עמ' 1.
- 66 "קבוצות הטירור", משמר, 14.1.1946, עמ' 4.
- 67 "ההחרמה והדיה", חרות, נד, פברואר 1946, עמ' 4.
- 68 "טירור אישי", משמר, 14 באוקטובר 1946, עמ' 4.
- 69 "טרור ומלחמה", חרות, סה, דצמבר 1946, עמ' 1.
- 70 "הודעה", 24 ביולי 1946, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 253.
- 71 קול ציון הלוחמת, 24 ביולי 1947, שם, עמ' 312-313.
- 72 "שלום לך תל-אביב תכלת לבן", קול ציון הלוחמת, 4 באוגוסט 1947, שם, עמ' 315.
- 73 "העתונות העברית בקלקלתה", חרות, ס, אוגוסט 1946, עמ' 1; "עובדות נוספות על ההתקפה", שם, עמ' 2.
- 74 קול ציון הלוחמת, 2 באוקטובר 1946, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 342-344.
- 75 "האמת על מלון המלך דוד", 22 ביולי 1947, שם, עמ' 254. התאריך בגוף ההודעה, אך בהודעה מאוחרת יותר נאמר שהודעה זו יועדה ל-22 ביולי אך נדחתה הפצתה.
- 76 כך לדוגמה: "גלויות וברורות", 18 בספטמבר 1946, שם, עמ' 335; "הודעה", אדר תש"ז, שם, ד, עמ' 89; קול ציון הלוחמת, 23 באפריל 1947, שם, עמ' 178.
- 77 "הודעה", וללא תאריך, שם, ג, עמ' 203.
- 78 "הודעה", ד' בכסלו תש"ז, שם, עמ' 273.
- 79 "הודעה", תשרי תש"ח, שם, ד, עמ' 142.
- 80 "ההחרמה והדיה", חרות, נד, פברואר 1946, עמ' 4.
- 81 לדוגמה ראו: "התפוצצויות מוקשים במשרדי מס הכנסה בתל-אביב", דבר, 27.2.1944, עמ' 1; "אחר ההפצצות במשרדי מס הכנסה", שם, 28.2.1944, עמ' 1; "התנפלות על תחנות המשטרה", שם, 29.9.1944, עמ' 6.
- 82 "המפקדה הראשית של הארגון הצבאי הלאומי בא"י מודיעה", 25 באוגוסט 1944, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 187.
- 83 "הודעה", וללא תאריך, שם, עמ' 242.
- 84 "הודעה", 24 ביולי 1946, שם, עמ' 253; "עוד לפרשת מלון 'המלך דוד'", מנחם אב תש"ז, שם, עמ' 255-256, ועוד.
- 85 "שלום לך תל-אביב תכלת לבן", קול ציון הלוחמת, 4 באוגוסט 1946, שם, עמ' 315.
- 86 קול ציון הלוחמת, 22 בספטמבר 1946, שם, עמ' 336.
- 87 בהודעת הארגון נזכרו ארבעה פצועים, אך בעיתונים הימייים למחרת הפעולה פורסם שאחד מהארבעה מת מפצעיו. ראו "פוצצה תחנת ראש-העין", דבר, 11.11.1946, עמ' 1.
- 88 "הודעה", וללא תאריך, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 268.
- 89 קול ציון הלוחמת, 28 במאי 1947, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ד, עמ' 195.
- 90 בגין, במחתרת, א, עמ' 234-235; "אזהרה!", אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ג, עמ' 237-236. ההדגשות במקור.
- 91 "אזהרה", וללא תאריך, שם, עמ' 270.
- 92 "אזהרה", ניסן תש"ז, בתוך: אלפסי, הארגון הצבאי הלאומי, ד, עמ' 103.
- 93 "הודעה", וללא תאריך, שם, ג, עמ' 242.
- 94 קול ציון הלוחמת, 6 באוגוסט 1947, שם, ד, עמ' 240.
- 95 הגדרת ארגון מחתרת כארגון טרור היא נושא שמצוי במחלוקת, ראו לדוגמה: B. Hoffman, *Inside Terrorism*, New-York 1998, pp. 35-40; P. Wilkinson, *Political Terrorism*, New York 1974, pp. 9-29.
- 96 נאור, "המרד", עמ' 113-124.
- 97 י' ויץ, ממחתרת לוחמת למפלגה פוליטית: הקמתה של תנועת החרות 1947-1949, ירושלים תשס"ג, עמ' 1. ראו עוד: נאור, שם, עמ' 104-107.